

ĐỔI MỚI QUY TRÌNH XUẤT BẢN, LIÊN KẾT XUẤT BẢN QUỐC TẾ: KINH NGHIỆM CỦA TẠP CHÍ HÓA HỌC

Đoàn Thị Yến Oanh¹

Nhà xuất bản Khoa học tự nhiên và Công nghệ-Viện Hàn lâm Khoa học và Công nghệ Việt Nam, Hà Nội, Việt Nam

Ngày nhận: 10/11/2023; Ngày hoàn thành biên tập: 06/12/2023; Ngày duyệt đăng: 11/12/2023

DOI: <https://doi.org/10.38203/jiem.vi.112023.1098>

Tóm tắt: Sự phát triển của nghiên cứu khoa học trong những năm gần đây của nước ta cũng như trên thế giới đã tạo ra nhu cầu công bố khoa học lớn trong cộng đồng các nhà khoa học. Từ đó, tạp chí khoa học được thành lập ngày càng nhiều, tuy nhiên, chất lượng của các tạp chí cũng rất khác nhau. Bài viết nhằm chia sẻ kinh nghiệm đổi mới, chuyển đổi số và nâng cao chất lượng quy trình xuất bản của Tạp chí Hóa học (Viện Hàn lâm Khoa học và Công nghệ Việt Nam) thông qua việc liên kết xuất bản với Nhà xuất bản Wiley-VCH (Cộng hòa Liên bang Đức). Đây sẽ là bài học cho các tạp chí khoa học Việt Nam trong quá trình chuyển đổi số và nâng cao vị thế trong các danh mục tạp chí uy tín thế giới.

Từ khóa: Liên kết xuất bản, Chuyển đổi số, Quy trình biên tập trực tuyến, Quy trình xuất bản 12 bước, Tiêu chí của tạp chí quốc tế

INNOVATING THE PROCESS AND COOPERATION PUBLICATIONS: EXPERIENCE OF THE JOURNAL OF CHEMISTRY

Abstract: In recent years, the development of scientific research, both in our country and globally, has created a great need for scientific publications within the research community. Consequently, an increasingly number of scientific journals have been established; however, the quality of these journals varies widely. This article aims to share some experiences in innovation, digital transformation, and quality improvement of the publishing process at the Vietnamese Journal of Chemistry, affiliated with the Vietnam Academy of Science and Technology, through collaboration with Wiley-VCH, an international publisher based in Germany. The findings could serve as a guide for other Vietnamese scientific journals seeking digital transformation and enhancement of their standing in well-known citation-listed indices.

Keywords: Cooperation, Digital Transformation, Online Editing Process, 12 Publication Steps, International Journal Criteria

¹ Tác giả liên hệ, Email: doanyenoanh@vjs.ac.vn

1. Giới thiệu

Trong 61 năm qua, nhận được sự quan tâm đặc biệt của cơ quan chủ quản là Viện Hàn lâm Khoa học và Công nghệ Việt Nam, sự giúp đỡ nhiệt tình của các cơ quan nghiên cứu, các trường đại học và cùng với hoạt động tích cực của Hội đồng Biên tập, Tạp chí Hóa học đã đạt được những thành tựu đáng kể. Từ ngày ra số đầu tiên, Tạp chí luôn lấy mục tiêu hàng đầu là chất lượng và khoa học để phấn đấu. Tạp chí hoạt động với tôn chỉ là đăng tải các công trình đủ điều kiện thuộc lĩnh vực Hóa học, Công nghệ hóa học của các nhà hóa học trong và ngoài nước. Tạp chí Hóa học đăng tải các công trình thuộc lĩnh vực hóa học, một lĩnh vực có nhiều chuyên ngành khác nhau như: hóa hữu cơ, hóa vô cơ, hóa lý thuyết và hóa lý, hóa phân tích, hóa phóng xạ, hóa môi trường, hóa hợp chất thiên, công nghệ vật liệu,... nên việc lựa chọn người phản biện, công tác biên tập cần được kiểm duyệt một cách khoa học, khách quan và chính xác từ khâu nhận bài, duyệt bài, xếp đăng. Trong những năm qua, Tạp chí luôn nâng cao chất lượng bài đăng, hình thức cũng như dung lượng xuất bản để xứng đáng là tạp chí hàng đầu trong lĩnh vực hóa học của Việt Nam.

Từ năm 2018, Tạp chí Hóa học đã hợp tác xuất bản với Nhà xuất bản Wiley-VCH (Cộng hòa Liên bang Đức), nhờ vậy Tạp chí ngày càng cải thiện triệt để từ hình thức, chất lượng bài đăng, Hội đồng Biên tập, cách thức tiếp cận xuất bản quốc tế. Tạp chí đã chuyển đổi số thành công và tự động hóa công tác xuất bản.

Để thực hiện việc chuyển đổi số từ xuất bản dạng in truyền thống sang kết hợp giữa in và điện tử nhằm đáp ứng được các yêu cầu của Tạp chí đạt chuẩn quốc tế, Hội đồng Biên tập Tạp chí Hóa học đã phải thay đổi toàn diện từ hình thức đến nội dung của ấn phẩm. Thỏa mãn được 24/28 tiêu chí của Web of Science hoặc 16 tiêu chí của Scopus hay 9 tiêu chí của ACI tương ứng có lẽ là bước tiến quan trọng của Tạp chí trong thời gian qua.

Từ khi hợp tác với Nhà xuất bản Wiley-VCH, Tạp chí đã thay đổi toàn diện từ hình thức đến nội dung: Chuyển sang xuất bản hoàn toàn bằng tiếng Anh, mời các chuyên gia nước ngoài tham gia hội đồng biên tập, mời các chuyên gia nước ngoài gửi bài viết cho tạp chí, thay đổi định dạng và thiết kế tạp chí. Đó là bước tiến vượt bậc kể từ khi Tạp chí Hóa học ra đời đến nay.

Tạp chí đã được chỉ mục trong những hệ thống trích dẫn sau: Web of Science - Emerging Sources Citation Index (ESCI), CAB Abstracts® (CABI), Chemical Abstracts Service (ACS), Crop Science Database (CABI), Environmental Impact (CABI), Environmental Science Database (CABI), Horticultural Science Database (CABI), Science and Technology Collection (EBSCO) Publishing, ASEAN Citation Index (ACI), Scopus, Compendex.

Năm 2022, Tạp chí được WoS tính hệ số ảnh hưởng. Hiện nay, IF của Tạp chí là 0.9, CiteScore: 1.4; Hindex 7 và là Tạp chí Q3 theo đánh giá của Scimago.

2. Hội đồng Biên tập quốc tế

Mối quan hệ chặt chẽ giữa các thành viên trong Hội đồng biên tập đóng vai trò quan trọng trong việc vận hành Tạp chí được thông suốt và bài bản. Bên cạnh đó, lãnh đạo Tạp chí gồm Tổng Biên tập, các Phó Tổng Biên tập, các thành viên Hội đồng Biên tập luôn thấu hiểu và sẵn sàng hỗ trợ để Tạp chí phát triển. Chính vì vậy, Hội đồng Biên tập có vai trò rất lớn trong việc định hướng phát triển của Tạp chí. Các thành viên của Hội đồng Biên tập không những đóng góp danh tiếng của họ cho tạp chí mà còn là những chuyên gia bình duyệt tốt nhất, là những tác giả tiềm năng, quan trọng của tạp chí. Đây cũng là một trong những tiêu chí cơ bản của một Tạp chí khi tham gia vào hệ thống xuất bản toàn cầu. Trong thời gian qua, Vietnam Journal of Chemistry (VJC) - Tạp chí Hóa học đã nhận được sự ủng hộ nhiệt tình của các chuyên gia trong và ngoài nước, họ sẵn sàng cống hiến cho sự phát triển của Tạp chí. Để tranh thủ sự hỗ trợ nhiệt tình của các chuyên gia, VJC đã lựa chọn rất kĩ khi mời thành viên tham gia Hội đồng Biên tập.

Hội đồng Biên tập có chức năng, nhiệm vụ như: tham gia xây dựng phương hướng, kế hoạch xuất bản Tạp chí hàng năm theo tôn chỉ, mục đích và nhiệm vụ đã được phê duyệt; tham mưu, mở rộng quan hệ hợp tác giữa Tạp chí với các cá nhân, các tổ chức khoa học trong nước; tham gia tổ chức các hội nghị khoa học, hội thảo chuyên đề, trao đổi thông tin khoa học thuộc lĩnh vực cụ thể; tham mưu và đề xuất ý kiến nhằm thực hiện tốt chương trình đổi mới, nâng cao chất lượng tạp chí, mở rộng quy mô và số lượng phát hành đáp ứng yêu cầu của độc giả; biên tập, nhận xét và phản biện khoa học các bài viết đăng trên Tạp chí; các thành viên Hội đồng Biên tập có trách nhiệm tham gia viết bài (hoặc giới thiệu các cộng tác viên) tham luận những vấn đề thuộc lĩnh vực chuyên môn của mình và góp ý xây dựng phát triển Tạp chí theo yêu cầu của Tổng Biên tập.

Hội đồng Biên tập họp toàn thể 6 tháng một lần, do Tổng Biên tập triệu tập. Ngoài họp thường kỳ, Hội đồng Biên tập có thể họp bất thường (toàn thể hoặc một số ủy viên theo yêu cầu công việc), khi cần thiết họp trực tuyến. Hiện Tạp chí có 19/47 thành viên là người nước ngoài phổ rộng trong các châu lục trên toàn thế giới. Để đáp ứng được tiêu chí của Tạp chí quốc tế, các thành viên hội đồng biên tập không chỉ đóng góp cho sự phát triển trực tiếp của Tạp chí mà còn là các tác giả thường xuyên gửi bài đăng, tham gia bình duyệt cho các tạp chí uy tín trong nước và quốc tế. Đây được tính là đóng góp cho sự phát triển khoa học trên toàn cầu, bên cạnh đó, các thành viên Hội đồng đạt tiêu chuẩn quốc tế hiện vẫn tham gia nghiên cứu/giảng dạy tại các cơ sở nghiên cứu nào đó.

3. Chất lượng bài viết

Chất lượng các bài viết được nâng cao, hình thức thay đổi phù hợp với tiêu chí của một tạp chí quốc tế: Thay đổi hình ảnh trang bìa hấp dẫn hơn; có tóm tắt bằng hình ảnh; số lượng bài đăng của tác giả nước ngoài tăng rõ rệt; số lượng truy cập và tải bài của các độc giả quốc tế tăng đều.

3.1 Phản biện

Mỗi bài báo được từ 1 đến 3 chuyên gia thuộc lĩnh vực chuyên sâu hoặc có chuyên môn gần giống phản biện. Trong một số trường hợp đặc biệt, Hội đồng Biên tập mời thêm từ 1 đến 2 phản biện khác. Theo thống kê, số lượng bài bị từ chối hiện nay khi gửi đăng ở Tạp chí khoảng 60%. Chất lượng của công tác phản biện cũng được đánh giá theo các tiêu chí như: thời gian trả kết quả phản biện của các chuyên gia (thông thường là 4 tuần cho một bài được thẩm định); chất lượng của các nội dung phản biện: trên cơ sở nhận xét của các phản biện, Tổng Biên tập Tạp chí có thể đưa ra quyết định đăng hay không đăng. Trong một số trường hợp, Tổng Biên tập có thể quyết định xuất bản bản thảo theo quyết định tối cao của trách nhiệm người đứng đầu. Chính vì vậy, những ý kiến của phản biện đóng vai trò quan trọng quyết định bản thảo được xuất bản hay không; và trong một số trường hợp, chất lượng phản biện được đánh giá là có chất lượng kém như: thời gian trả phản biện chậm, nội dung phản biện sơ sài, không sát thực tế, phản biện không có chuyên môn sát với nội dung của bản thảo cần thẩm định,...

Tạp chí có được xuất bản các bài báo có chất lượng cao, đúng kỳ hạn hay không thì khâu thẩm định rất quan trọng. Tạp chí đã được thực hiện phản biện theo một quy trình quốc tế nghiêm ngặt, đã mời ít nhất 1 phản biện trong nước và 1 phản biện nước ngoài cho một bài báo. Tuy nhiên, trên hệ thống ScholarOne Manuscripts, Tạp chí Hóa học thường đề xuất từ 3-7 chuyên gia thuộc chuyên ngành đúng hoặc chuyên ngành gần của bài báo để mời phản biện.

Ban Biên tập đã kết hợp chặt chẽ với người phản biện để chất lượng mỗi bài báo sau khi phản biện và biên tập lại đạt yêu cầu đặt ra. Tiêu chí này được các hệ thống trích dẫn như WoS, Scopus,... đặc biệt quan tâm. Đối với tạp chí được phản biện kín một chiều hoặc hai chiều sẽ được đánh giá khá cao cho các công trình của tạp chí cụ thể khi tham gia vào vòng kiểm định.

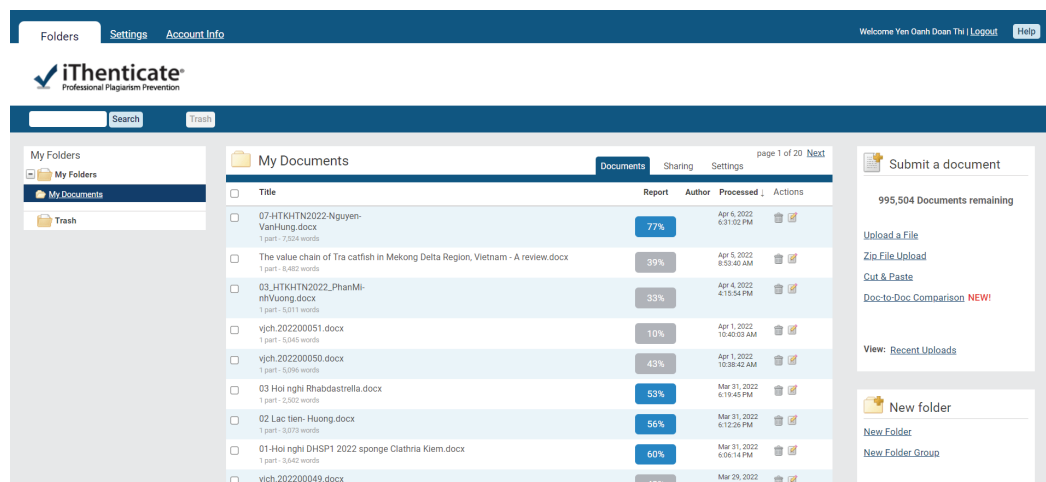
3.2 Kiểm tra mức độ trùng lặp

Để đánh giá chất lượng của công trình trước khi xuất bản, các bản thảo cần được kiểm tra mức độ trùng lặp bằng các phần mềm hỗ trợ như iThenticate hoặc các phần mềm kiểm tra khác. Để tránh hiện tượng tác giả tự sao chép nội dung từ chính công trình của họ đã xuất bản hoặc trùng lặp với các công trình của các nhóm tác giả khác. Đây cũng là một trong những tiêu chí mà các hệ thống ngầm đặt ra khi xét duyệt hồ sơ tham gia vào hệ thống trích dẫn.

Hiện nay, Tạp chí Hóa học sử dụng hệ thống phần mềm iThenticate của CrossRef để kiểm tra mức độ trùng lặp trước khi chuyển phản biện và trước khi xuất bản. Dựa vào kết quả mà hệ thống chỉ ra, tạp chí hỗ trợ các nhóm tác giả giảm tỉ lệ trùng lặp bằng cách gọi ý chỉnh sửa hoặc thay đổi cấu trúc,...

Tỉ lệ trùng lặp được thiết lập dựa trên phần mềm. Ban biên tập tiếp tục xem xét và quyết định bản thảo có cần hiệu chỉnh hay bổ sung thông tin hay không. Tạp chí

luôn bám sát và đảm bảo không vượt quá 15%: tỷ lệ trùng lặp với công trình đã công bố hoặc của chính tác giả; các tài liệu tham khảo cũng không được vượt quá 15% trong tổng số tài liệu được trích dẫn.

Hình 1. Bản thảo được kiểm tra mức độ trùng lặp bằng phần mềm iThenticate

Nguồn: iThenticate (2022)

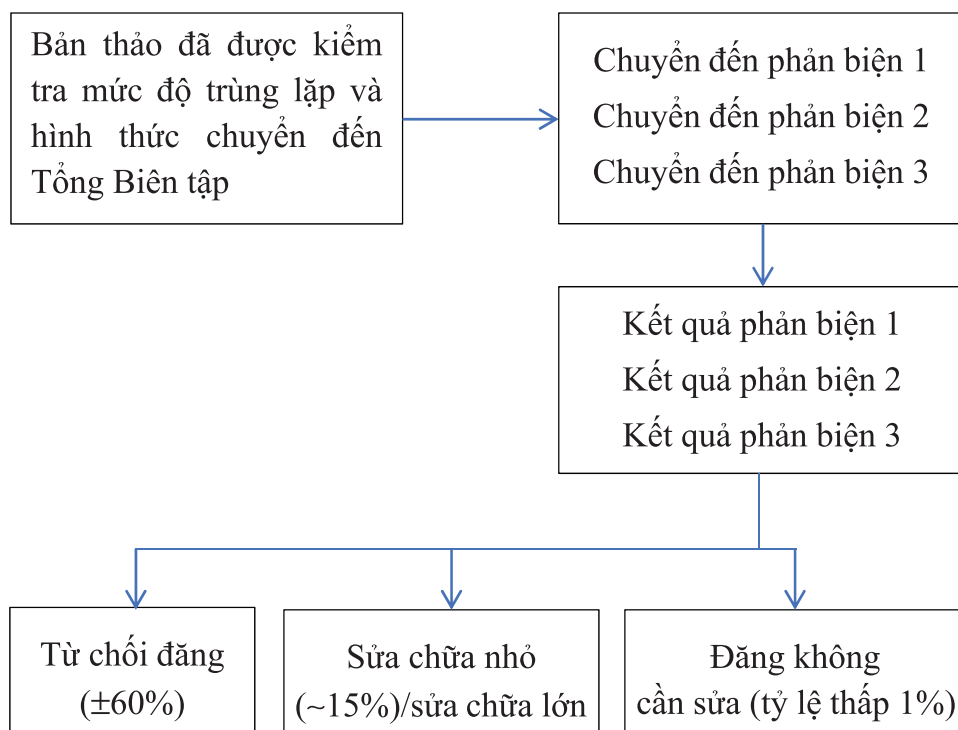
3.3 Quy trình biên tập trực tuyến

Quy trình biên tập trực tuyến đóng vai trò rất quan trọng trong quá trình xuất bản trực tuyến bao gồm các khâu xử lý bài, trao đổi với phản biện, biên tập trước khi bản thảo được giao cho bộ phận định dạng, thiết kế và lên kế hoạch xuất bản cho một số. Hơn nữa, biên tập trực tuyến còn giúp người biên tập dễ dàng theo dõi toàn bộ quá trình của các bản thảo khi được đưa lên hệ thống từ khâu nhận, gửi phản biện, biên tập, soát lỗi, định dạng, tạo số, kiểm duyệt. Bên cạnh đó, biên tập viên trực tuyến còn phải kiêm thêm một số khâu khác như: trả lời thư bạn đọc, liên hệ với các thành viên của Hội đồng.

Biên tập viên trực tuyến (sau đây gọi tắt là biên tập) là một trong những thành viên thuộc Ban Biên tập và tham gia vào quá trình xuất bản. Biên tập làm việc với người quản trị mạng và trong hệ thống này là Tổng Biên tập Tạp chí hoặc có thể giúp Tổng Biên tập trong việc đưa ra các chính sách, thủ tục cần thiết của tạp chí.

Trong quá trình biên tập, biên tập viên có thể xem được tất cả các mục, chuyên mục mà mình phụ trách biên tập. Điều này giúp biên tập viên kiểm soát được toàn bộ quá trình gửi bài đăng và có thể hỗ trợ cho tác giả khi cần thiết.

Biên tập viên có thể tham gia vào phần biên tập chuyên mục trong quá trình biên tập, biết được tình trạng bài đăng hay không đăng, quá trình biên tập, định dạng và khâu kiểm duyệt cuối cùng. Bên cạnh đó, biên tập viên có thể lên kế hoạch cho các số chuẩn bị xuất bản, tạo mục lục và đưa vào in ấn các số trong quá trình xuất bản.

Hình 2. Tóm tắt vòng quay của bản thảo từ khi nhận đến khi có phản biện

Nguồn: Tổng hợp của tác giả

Hiện nay, Tạp chí Hóa học đang thực hiện nghiêm ngặt quy trình xuất bản theo chuẩn quốc tế. Quy trình kiểm duyệt và đăng bài gồm các bước như sau: Bước 1: Thông qua đội ngũ kỹ thuật trợ giúp tác giả, cộng tác viên chủ động viết và gửi bài,... hoặc theo thư mời của Tổng biên tập thực hiện các bài viết mời hoặc bài tổng quan chuyên sâu về từng lĩnh vực cụ thể. Các tác giả hoặc các ủy viên hội đồng biên tập tự chịu trách nhiệm về nội dung và hình thức đối với các công trình khi gửi đăng đến tạp chí. Khi hoàn tất bài viết, thư kí tòa soạn/thư kí khoa học sẽ tập hợp các thông tin/dữ liệu liên quan đến các bài viết trình Tổng Biên tập hoặc Phó Tổng Biên tập (được ủy quyền mảng phụ trách) để kiểm duyệt; Bước 2: Thư kí tòa soạn được giao phụ trách kiểm duyệt bài viết nếu bài viết có nội dung chưa phù hợp và hiệu chỉnh, có thể yêu cầu tác giả chỉnh sửa lại cho phù hợp hoặc có thể chỉnh lại trực tiếp vào bài của tác giả; Bước 3: Khi bài viết đạt yêu cầu về nội dung và hình thức, Tổng Biên tập sẽ là người quyết định đưa bài đó vào từng số cụ thể; Bước 4: Bộ phận biên tập tiến hành các bước định dạng (mi trang), đọc, rà soát lỗi chính tả, chuyển lại cho tác giả nếu cần; Bước 5: Bản thảo hoàn thiện được trị sự chuyển in, kiểm duyệt lần cuối; Bước 6: Phát hành.

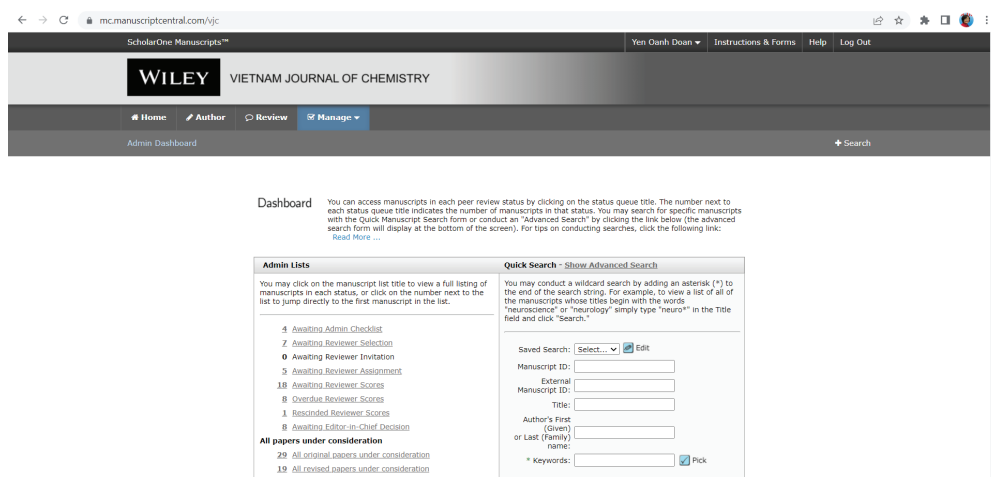
Tổng Biên tập hoặc người được Tổng Biên tập ủy quyền có quyền rút bài chưa hoặc không phù hợp khi đã trình bày và kế hoạch xuất bản đã hoàn thiện.

4. Phần mềm quản lý Tòa soạn trực tuyến

Hiện nay có rất nhiều phần mềm quản lý Tạp chí khoa học đang được các nhà xuất bản trên thế giới sử dụng, đặc biệt là ứng dụng cho các tạp chí khoa học như Manager Editor, ScholarOne, Open Journal System.

Các phần mềm này hỗ trợ các tạp chí trong việc nhận bài, xử lý bài, mời bình duyệt, biên tập, trao đổi giữa tác giả với tòa soạn, giữa tòa soạn với người phản biện, cụ thể: tác giả tự động gửi bài và cập nhật nội dung theo đúng tiêu chuẩn của Tạp chí; hỗ trợ công tác của nhân viên Tạp chí được nhanh chóng, chính xác; môi trường giao tiếp/trao đổi giữa Tác giả/Biên tập/Chuyên gia phản biện; công cụ hỗ trợ nhắc nhở chuyên gia phản biện, quản lý Tạp chí, Biên tập; báo cáo thống kê dữ liệu tức thời; hỗ trợ thao tác Chủ động (tác giả) và bán tự động (Tòa soạn); đáp ứng các tiêu chuẩn quốc tế về Tạp chí Khoa học Online; kết nối gửi bài tự động lên DataCites, Crossref (đăng ký DOI); mở rộng Báo cáo theo yêu cầu quản lý.

Tạp chí Hóa học đang sử dụng phần mềm ScholarOne Manuscripts, phần mềm này tích hợp rất nhiều ứng dụng và thông tin của tác giả, người bình duyệt, dữ liệu khác hỗ trợ tối đa cho công tác tòa soạn, đặc biệt là trong thời gian giãn cách do dịch bệnh vừa qua hoặc làm việc mạng lưới với các đồng nghiệp trong nước và quốc tế.

Hình 3. Giao diện của VJC trên phần mềm quản lý Tòa soạn ScholarOne Manuscripts

Nguồn: Vietnam Journal of Chemistry (2022)

Tạp chí được Wiley-VCH cung cấp, đồng thời được đào tạo nghiệp vụ miễn phí 1 giờ, 1 tháng/một lần, trực tuyến cho Tạp chí.

5. Chất lượng của ấn phẩm xuất bản

Tạp chí đã thay đổi và nâng cao chất lượng từ hình thức đến nội dung. Tạp chí chính thức thay đổi định dạng mới từ số 1/2018. Năm 2019, Tạp chí có đưa hình ảnh bìa và mục lục hình ảnh nhằm thu hút độc giả.

Bên cạnh đó, tiến độ xuất bản luôn được đảm bảo. Đây cũng là một trong những tiêu chí mà các hệ thống sẽ kiểm tra.

Từ năm 2022, Tạp chí Hóa học thực hiện phương án xuất bản sớm (Early View) đối với các bản thảo đã hoàn thiện các thủ tục xuất bản để giảm thời gian chờ đăng và tăng hệ số trích dẫn.

6. Kết luận

Bên cạnh những những kết quả đã đạt được cũng như khó khăn còn tồn tại, Tạp chí đề xuất kế hoạch, định hướng trong thời gian tới như sau: (i) Nâng cao chất lượng bài, ưu tiên những bài viết có tính định hướng, đề cập những vấn đề xã hội đang thực sự quan tâm, nhằm nâng cao chất lượng tạp chí theo tất cả các khâu quan trọng, khẳng định được uy tín trong nước. Đồng thời tiếp tục quảng bá, xây dựng được uy tín quốc tế cho tạp chí nhằm tăng trích dẫn; (ii) Đảm bảo mỗi số có ít nhất một bài tổng quan (từ 10 đến 15 trang) trong các lĩnh vực mới, có tính định hướng như: công nghệ nano, vật liệu mới, vật liệu phân hủy sinh học, công nghệ xúc tác hóa dầu; (iii) Phối hợp chặt chẽ giữa các Viện, Trung tâm, các trường và các đơn vị nghiên cứu khoa học để chất lượng công trình đăng tải trên Tạp chí ngày càng tốt hơn; (iv) Thực hiện nghiêm túc việc lộ trình xuất bản Early View để tăng trích dẫn, giảm thời gian chờ đăng nhằm thu hút được các bài viết có chất lượng cao gửi đăng trên tạp chí; (v) Tiếp tục thực hiện việc chuyển đổi/transferred giữa các tạp chí thuộc hệ thống của Nhà xuất bản Wiley-VCH để có các bài viết có chất lượng tốt, tăng lượng xem, trích dẫn của Tạp chí; (vi) Tham gia các hội thảo khoa học và nghiệp vụ xuất bản trong và ngoài nước để quảng bá, thu hút bài viết và nâng cao nghiệp vụ chuyên môn đáp ứng nhu cầu xuất bản trong thời đại chuyển đổi số.

Tài liệu tham khảo

- iThenticate (2022), “iThenticate”, <https://www.ithenticate.com/>, truy cập ngày 25/3/2022.
- Vietnam Journal of Chemistry (2022), “About the journal”, <https://vjs.ac.vn/index.php/vjchem>, truy cập ngày 25/3/2022.
- Scimago Journal & Country Rank (2023), “Vietnam Journal of Chemistry”, <https://www.scimagojr.com/journalsearch.php?q=21101043786&tip=sid>, truy cập ngày 25/3/2022.